

УДК 37.018.3

Черепаня Марія Тарасівна

аспірант кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти
Мукачівський державний університет, м.Мукачево, Україна

ЗАКЛАДИ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ: ІСТОРИОГРАФІЯ ПОНЯТТЯ

Основою наукових історико-педагогічних досліджень є історіографічний аналіз, що дає змогу визначити мету, завдання, ступінь розробленості досліджуваної проблеми та її наукову новизну. Обґрунтування понятійно-термінологічного апарату несе в собі важливе теоретичне і практичне значення для сучасної освіти, оскільки допомагає усвідомити роль інтернатних закладів у становленні та вдосконаленні системи суспільного виховання дітей. У статті на основі аналізу енциклопедичної та довідникової літератури розкрито сутність поняття, що складають систему закладів інтернатного типу.

Ключові слова: школа-інтернат, спеціалізовані школи-інтернати, спеціальні школи-інтернати.

Вступ. Інтеграція України до європейського економічного, культурного, освітнього простору вимагає розв'язання цілої низки проблем у навчанні та вихованні підростаючого покоління, які знаходять відображення на духовному, моральному, демографічному рівнях. Зміна вектору суспільного розвитку й перехід до ринково-демократичних відносин супроводжує низка суперечностей, результатом яких є масове зубожіння народу, різке збільшення захворюваності дітей, поширення соціального сирітства, безпритульності, зростання дитячої злочинності, що вимагає від державних органів управління освітою, педагогічної науки, нової філософії, нових, нестандартних підходів у розв'язанні проблем навчання, виховання, оздоровлення, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей з особливими потребами [1].

В умовах становлення та розвитку сучасної незалежної Української держави підсилюється інтерес до власної національної історії, до накопичених знань, досвіду та здобутків минулого. Актуальною на сьогодні є проблема удосконалення системи захисту дітей, ефективність якої неможлива без глибокого й неупередженого вивчення історико-педагогічного досвіду. Основою наукових історико-педагогічних досліджень є історіографічний аналіз, що дає змогу визначити мету, завдання, ступінь розробленості досліджуваної проблеми та її наукову новизну [2]. На всіх етапах розвитку суспільства школи-інтернати займали визначне місце у становленні педагогічної науки, оскільки вони – складова частина процесу вдосконалення системи освіти. На сьогоднішній день особливий інтерес викликають дослідження діяльності закладів інтернатного типу в історичному аспекті.

Вивчення історичної ретроспективи та діяльності шкіл-інтернатів допоможе вирішити питання взаємодії теорії і практики, простежити в якій мірі отримали практичне розв'язання актуальні проблеми навчання, виховання дітей, організації їхнього дозвілля і побуту. Не менш важливо й те, що нового, цінного було вперше вироблено школами-інтернатами, і чим, у свою чергу, збагатилася педагогічна теорія. Осмислення цих проблем неможливе без обґрунтування понятійно-термінологічного апарату, адже несе в собі важливе теоретичне і практичне значення для сучасної освіти, оскільки допомагає усвідомити роль інтернатних закладів у становленні та вдосконаленні системи суспільного виховання дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні й методичні основи діяльності інтернатних закладів висвітлені в працях вітчизняних вчених (А.Бондарь, В.Демиденко, І.Срьоменко, В.Покиданов, В.Слюсаренко, М.Ярмаченко), а також у роботах зарубіжних авторів (В.Афанасьєв,

Г.Заликін, В.Єфремова, Е.Костяшкін, М.Рякин, М.Тайчинов та ін.). Ряд дисертаційних робіт присвячено окремим аспектам розвитку, удосконалення навчання й виховання дітей в інтернатних закладах (С.Болтівець, Г.Іваненко, Е.Постовойтов, В.Слюсаренко, В.Чугаєвський та ін.). Становлення і розвиток загальноосвітніх шкіл-інтернатів в Україні стало предметом наукових досліджень українських вчених – В.Покася, Б.Кобзара, Ю.Кахіані. Щодо Закарпаття, то питання організації життєдіяльності інтернатних закладів вивчалось видатними педагогами закарпатського краю, громадськими діячами та меценатами минулого – О.Духновичем та А.Волошиним, та сучасними науковцями – А.Машкаринець-Бутко, В.Химинцем, П.Стрічком, Б.Качуром, М.Талапканичем.

Мета статті – на основі аналізу історико-педагогічної літератури та нормативно-правових документів у галузі освіти з'ясувати історичні передумови виникнення поняття «інтернат» та входження закладів інтернатного типу в цілісну освітню систему України.

Виклад основного матеріалу. Час поставив перед державою нові освітні вимоги, реалізація яких знайшла відображення в законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», державних програмах «Освіта» (Україна ХХІ століття), «Діти України», Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ столітті. Названими основними документами законодавчо закріплені прогресивні зміни, що відбулися в освітній політиці в період становлення незалежної української державності, і одночасно накреслено нові завдання щодо подальшого розвитку системи освіти. Гуманістична традиція передбачає визначення найвищої цінності людського буття та забезпечення гідних умов існування будь-якої особистості. Відповідальність держави й суспільства зростає, коли мова йде про освіту соціально незахищених дітей.

На різних етапах суспільного розвитку в Україні існували групи дітей і підлітків, які потребували державної допомоги і підтримки. У зв'язку з цим державою створювалися особливі заклади суспільного виховання дітей (дитячі притулки, дитячі будинки, дитячі колонії, комуни, загально-освітні школи-інтернати, санаторні школи-інтернати, школи соціальної реабілітації, гімназії-інтернати, ліцеї-інтернати тощо) [1].

Слово «інтернат» походить від латинського слова «internus», що в перекладі означає внутрішній. До закладів інтернатного типу відносяться заклади різного спрямування та профілю, що відображається різноманітністю понять у довідниковій та енциклопедичній літературі, які можемо співвіднести з по-

няттям «закладу інтернатного типу». За хронологією найбільш повно система закладів інтернатного типу висвітлюється в Українській Радянській Енциклопедії. Зокрема, в ній подано такі визначення досліджуваного нами поняття:

- *шкільний інтернат* – у Союзі Радянських Соціалістичних Республік (СРСР) гуртожиток при загально-освітній школі для учнів 1-10 класів, які проживають на віддалі понад 3 км від школи. Учні забезпечуються безплатно всіма предметами загального вжитку, постільною білизною, гарячим триразовим харчуванням. Виховну роботу проводить вихователь, який має педагогічну освіту [3, стаття «Шкільний інтернат»];

- *школа-інтернат* – в СРСР з 1956 загальноосвітня школа, в якій діти навчаються і живуть. В Українській Соціалістичній Радянській Республіці діють з 1957 року відповідно до «Положення про школи-інтернати» Міністерства освіти Української РСР. До школи-інтернату приймають дітей за бажанням батьків або осіб, що їх заступають. Навчання проводиться за планами й програмами середньої школи. Крім учителів, у школі-інтернаті працює штат вихователів. Поряд з навчальною проводиться піонерська й комсомольська, клубно-гурткова, суспільно корисна й трудова, ігрова й спортивна робота. В школі-інтернаті, крім навчальних приміщень, є навчально-виробничі майстерні, пришкільні дослідні ділянки, спортивні комплекси тощо. За утримання дітей батьки вносять незначну плату. Певна категорія дітей перебуває на повному державному забезпеченні [3, стаття «Школа-інтернат»].

Окрім понять «школа-інтернат» і «шкільний інтернат» в Енциклопедії подаються окремі статті щодо діяльності спеціальних інтернатних закладів, зокрема:

- *спеціальні школи для аномальних дітей* – навчально-виховні установи системи Міністерства освіти СРСР для дітей з вадами психофізичного й фізичного розвитку. Спеціальні школи профільовані залежно від дефекту учнів. В СРСР проводиться диференційоване навчання аномальних дітей у спеціальних школах 9 типів: спеціальних загальноосвітніх школах для розумово відсталих дітей; для слабочуючих і пізньооглухлих дітей; для глухих дітей; для дітей з тяжкими порушеннями мовлення; для слабозорих дітей; для сліпих дітей; для дітей з наслідками поліомієліту й церебральними паралічами та ін. Крім того, функціонує диференційована мережа вечірніх, очно-заочних спец. шкіл для дорослих з вадами слуху й зору. Спеціальні школи – установи інтернатного типу. У спеціальних школах навчання ведеться на основі спеціальних програм і методик. В усіх типах спеціальних шкіл учні за різні строки навчання здобувають середню або неповну середню (в допоміжній школі — початкову) освіту й виробничо-трудова підготовку [3, стаття «Спеціальні школи для аномальних дітей»];

- *допоміжна школа* – спеціальний навчально-виховний заклад для розумово відсталих дітей. Основний її контингент – діти-олігофрени в ступені дебільності. Як правило, допоміжна школа – заклад інтернатного типу. Навчання восьмирічне, ведеться за спеціальними програмами й відповідає приблизно змістові навчання в загальноосвітній початковій масовій школі. Допоміжна школа забезпечує і професійно-трудова підготовку. В допоміжній школі застосовують спеціальні корекційно-виховні заходи, спрямовані на подолання або ослаблення негативної дії дефекту. Учні у допоміжну школу приймають на підставі висновків обласних (міських) медико-педа-

гогічних комісій [3, стаття «Допоміжна школа»];

- *школа для глухих* – в СРСР навчально-виховний заклад інтернатного типу для дітей, позбавлених слуху і внаслідок цього – мови. Перебувають у системі загальноосвітніх закладів Міністерства освіти. Навчання проводиться за спеціальними навчальними програмами й підручниками. Строк навчання — 13 років (підготовчий клас для глухих, які не виховувались у дитячому садку, і 12 основних класів). Учні здобувають знання в обсязі 8-річної загальноосвітньої школи й відповідну виробничу кваліфікацію [3, стаття «Школа для глухих»];

- *школа для сліпих* – в СРСР навчально-виховний заклад інтернатного типу системи Міністерства освіти, де навчаються сліпі або діти з залишками зору (до 0,05). В школі для сліпих проводиться корекційно-педагогічна робота, спрямована на нормалізацію психічного й фізичного розвитку дітей, подолання вторинних відхилень у їхньому розвитку. Навчання в школі для сліпих здійснюється за програмами середньої загальноосвітньої школи. Строк навчання порівняно з масовою школою подовжено на один рік; є дев'ятирічні неповні середні школи-інтернати та середні загальноосвітні трудові політехнічні школи-інтернати з виробничим навчанням, що, крім загальноосвітньої, дають професійну підготовку [3, стаття «Школа для сліпих»];

- *дитячий будинок* – в СРСР державний виховний заклад для дітей-сиріт або тих, які залишилися без піклування батьків, а також дітей, що потребують допомоги і захисту держави. Перші дитячі будинки на Україні з'явилися – 1919 року. В системі народної освіти є такі типи дитячих будинків: дошкільні загального типу, санаторні й спеціальні для хворих і аномальних дітей (для дітей 3-7 років), шкільні (для дітей 7- 16 років) та дітей дошкільного й шкільного віку, до яких у першу чергу влаштовуються діти з однієї сім'ї – брати і сестри. У підпорядкуванні Міністерства соціального забезпечення для дітей-інвалідів є будинки-інтернати. Відповідно до постанови Кабінету міністрів СРСР 1977 р. «Про організацію загальноосвітніх шкіл-інтернатів для дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, та про поліпшення матеріального забезпечення цих дітей у школах-інтернатах і дитячих будинках» 1978 р. створено перші школи-інтернати з дошкільними відділеннями. Їхнє завдання - далі вдосконалення суспільного виховання вказаної категорії дітей, підготовки їх до життя й праці, створення найсприятливіших умов для їхнього всебічного розвитку й одержання ними середньої освіти [3, стаття «Дитячий будинок»].

С.Гончаренко в «Педагогічному словнику» школу-інтернат розглядає «як загальноосвітня школа, в якій діти навчаються і живуть» [4, с.366]. Разом з тим, у цьому ж словнику подаються визначення «спеціальні школи», «допоміжна школа», «школа для глухих», «школа для сліпих», які подібні вищевказаним визначенням. Але є також ряд понять, які мають власне трактування, як-от:

- *будинок дитини* – установа в системі Міністерства охорони здоров'я, яка здійснює громадське виховання дітей у віці до трьох років. У Будинку дитини приймаються діти-сироти, а також діти одиноких матерів [4, с.46].

- *дитячий будинок* – державний заклад для дітей-сиріт і дітей, батьки яких не забезпечують догляду за ними. Діє 2 основних типи дитячих будинків: дошкільні – для дітей 3 – 7 років і шкільні – для дітей 7 – 18 років [4, с.94].

- *дитячі притулки* – в царській Росії благодійні

установи для опікування сиріт і дітей, покинутих батьками й залишених без догляду. Дитячі притулки виникли у XVIII столітті при монастирях. У Західній Україні, Буковині до 1939-1940 рр. існували під назвами «захоронок», «захистів», «сиротинці» тощо [4, с.95].

- спеціальна загальноосвітня школа для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання, – державний заклад освіти, на навчання до якого дітей і підлітків направляють суди у встановленому законом порядку. Спеціальна школа покликана здійснювати соціальну реабілітацію учня, виховувати в нього розуміння загальнолюдських цінностей, громадянську позицію, готувати до активної трудової діяльності, забезпечувати правове виховання [4, с. 316].

У Положенні «Про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2012 р.) зазначено, що «інтернатні заклади – це навчально-виховні або виховні заклади, що забезпечують дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, умови для проживання, різнобічного розвитку, виховання, здобуття певного рівня освіти, професійної орієнтації та підготовки, готують дітей до самостійного життя [5].

На сьогодні, згідно українського законодавства, інтернатними закладами є: – дитячі будинки для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; – загальноосвітні школи-інтернати; – спеціалізовані школи-інтернати з поглибленим вивченням окремих предметів; – спеціальні школи-інтернати для дітей, які потребують корекції фізичного чи розумового розвитку; – навчально-реабілітаційні центри та санаторні школи-інтернати усіх типів і форм власності.

Пріоритетними завданнями виховання дітей у інтернатних закладах є ті завдання, що здатні забезпечити повноцінну участь дитини в подальшому житті в усіх сферах соціальних відносин: економічної, політичної, духовної. Такими завданнями в першу чергу є: 1) формування соціальної грамотності, тобто комплексу політичних, економічних, правових, психологічних знань та вмінь, які забезпечують адекватне включення в систему соціальних відносин та реалізацію функції соціального самозахисту;

2) виховання сім'янина. Формування необхідних здібностей для побудови власної родини, в якій реалізується зріле сприйняття шлюбних відносин, на основі усвідомленої материнської та батьківської позиції; 3) виховання готовності до трудової діяльності: розвиток різноманітних здібностей вихованців, підготовка їх до вибору професії; економічна підготовка, яка дозволяє самостійно реалізувати свої життєві плани; 4) формування конкурентоздатної особистості, тобто оволодіння молодого людиною певними засобами поведінки реалізації своїх намірів на право зайняти більш значуще для нього місце у суспільстві; 5) громадянське виховання, яке формує у вихованців усвідомлення громадянської відповідальності, патріотичних відчуттів, готовності до участі в управлінні суспільством та державою; 6) формування моральних цінностей і гуманістичної позиції у взаємодії з людьми, готовності до надання допомоги людям та інших моральних вчинків; 7) виховання готовності до здорового способу життя, який включає раціональне харчування, регулярні заняття фізичною культурою і спортом, культуру сімейних стосунків, стійке негативне ставлення до шкідливих звичок [1].

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки. Огляд історіографічних джерел із проблеми розвитку закладів інтернатного типу, аналіз нормативно-правових документів в галузі освіти дає можливість констатувати, що на певних етапах розвитку нашого суспільства виникали різні типи навчально-виховних закладів інтернатного типу. Виконавши свою соціальну функцію, вони замінювались іншими. На вимогу часу створювалися і розвивалися численні напрями суспільного виховання дітей в Україні: дитячі притулки, дитячі будинки, загальноосвітні школи-інтернати, школи-інтернати з поглибленим вивченням окремих предметів, гімназії-інтернати, ліцеї-інтернати, санаторні школи-інтернати, спеціальні школи-інтернати для дітей з вадами розвитку, школи соціальної реабілітації тощо. Спільним для всіх закладів інтернатного типу є організація цілодобового перебування дітей в таких закладах під опікою педагогічних (при потребі й медичних) працівників з метою забезпечення всебічного й гармонійного розвитку вихованців, підготовки їх до дорослого життя.

Список використаної літератури

1. Покась В.П. Зміна філософської парадигми управління навчально-виховним процесом інтернатних закладів освіти України: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук (09.00.10 — філософія освіти)/ Віталій Петрович Покась. – Київ, 2012 [Електронний ресурс]. – URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/4779/1/Pokas.pdf>
2. Семенова Ю.Ю. Історіографічний аналіз проблеми соціально-педагогічної підтримки дітей вразливих груп в Україні в другій половині XX століття // Педагогічний дискурс. – 2013. №15 [Електронний ресурс]. – URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/peddysk_2013_15_129.pdf
3. Українська Радянська енциклопедія [Електронний ресурс]. – URL: <http://leksika.com.ua/ure/>
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
5. Про затвердження Положення про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та [...] МОН молоді спорту України, Мінсоцполітики України; Наказ, Положення від 10.09.2012 № 995/557 [Електронний ресурс]. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1629-12>

Рецензент: докт. пед.наук, доц. Фізеші О.Й.

Стаття надійшла до редакції 12.10.2017 р.
Стаття прийнята до друку 17.10.2017 р.

Черепаня Марія

аспірант кафедри педагогіки дошкільного і начального образования
Мукачевський державний університет, г.Мукачево, Україна

УЧРЕЖДЕНИЯ ИНТЕРНАТНОГО ТИПА: ИСТОРИОГРАФИЯ ПОНЯТИЯ

Основой научных историко-педагогических исследований является историографический анализ, что позволяет определить цели, задачи, степень разработанности исследуемой проблемы и ее научную новизну. Обоснование понятийно-терминологического аппарата несет в себе важное теоретическое и практическое значение для современного образования, поскольку помогает осознать роль интернатных учреждений в становлении и совершенствовании системы общественного воспитания детей. В статье на основе анализа энциклопедической и справочной литературы раскрыта сущность понятий, составляющих систему учреждений интернатного типа.

Ключевые слова: школа-интернат, специализированные школы-интернаты, специальные школы-интернаты.

Cherepania Mariia

Post-Graduate Student of the Department of Pre-school and Elementary Education Pedagogy, Mukachevo State University, Mukachevo, Ukraine

RESIDENTIAL TYPE ESTABLISHMENTS: HISTORIOGRAPHY OF THE CONCEPT

The basis of scientific historical and pedagogical research is a historiographical analysis, which makes possible to determine the aim, task, the problem under study elaboration degree and its scientific novelty. The substantiation of the conceptual-terminology apparatus carries an important theoretical and practical significance for modern education, as it helps to understand the boarding schools' role in children's social education system development and improvement. The article is based on the encyclopedic and reference literature analysis, and as a result of analysis are disclosed the concepts essence which make up the residential type institutions system. Boarding-school is a 1-10 grades pupils' hostel at general education school who reside at more than 3 km from the school distance .

Key words: boarding school, specialized boarding schools, special boarding schools.